

УДК 37.013.3

ТЕТЯНА ЗАВГОРОДНЯ,

доктор педагогічних наук, професор

(Україна, Івано-Франківськ, Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»);

ІННА СТРАЖНИКОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Україна, Івано-Франківськ, Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»)

TATIANA ZAVHORODNIA,

doctor of pedagogics, professor

(Ukraine, Ivano-Frankivsk, SHEE «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»);

INNA STRAZHNIKOVA

candidate of pedagogics, assistant professor

(Ukraine, Ivano-Frankivsk, SHEE «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»)

Особливості історіографії змісту вищої освіти в дослідженнях західного регіону України другої половини ХХ – початку ХХІ століття

Features of the Historiography of the Contents of Higher Education Studies in the Western Region of Ukraine the Second Half of XX – Beginning of XXI Century

У статті розглядається зміст вищої освіти в історіографічному контексті на тлі сучасних історико-педагогічних досліджень Західного регіону України. Доведено, що в радянській літературі регіональний аспект цієї проблеми не знайшов глибокого осмислення, в 1945-1955 та 1959-1975 рр. лише в загальних рисах з'ясовуються зміст і особливості перебудови навчальної роботи та процес удосконалення навчальних програм і планів. Аналізується еволюція організації та змісту навчально-виховного процесу у закладах вищої медичної, математичної та педагогічної освіти західних областей України. Серед різних галузей вищої професійної освіти найкраще досліджена еволюція змісту медичної освіти на західноукраїнських землях у другій половині ХVІІІ-ХХ ст., показано динаміку розширення спектру спеціальностей, за якими готувалися фахівці у Івано-Франківському, Львівському, Тернопільському, Чернівецькому медінститутах й медичному факультеті Чернівецького університету. Доведено, що розвиток змісту навчання інших галузей вищої професійної освіти Західного регіону України ще не став предметом спеціальних історико-педагогічних досліджень, але певні зрушення у цьому напрямі досягнуто зусиллями представників відповідних галузей знань. Водночас найбільш ґрунтовно у історико-педагогічних студіях західноукраїнських земель науці досліджено розвиток теорії і практики педагогічної освіти. Визначено перспективні напрями історико-педагогічних досліджень.

Ключові слова: Західний регіон України, історіографія, освіта, зміст освіти, вища освіта, еволюція.

The article discusses the content of higher education in historiographical context, against the background of modern historical and pedagogical researches of the Western region of Ukraine. It is proved that in the Soviet literature, the regional dimension of this problem has not found a profound reflection, 1945-1955 1959-1975, and in General terms only clarified the content and features of the restructuring of academic work and the process of improving educational programs and plans. It analyzes the evolution of the organization and content of the educational process in institutions of higher medical, mathematical, and pedagogical education in Western regions of Ukraine. Among various branches of higher professional education better studied the evolution of medical education at Western in the second half of the ХVІІІ-ХХ centuries shows the development of a wider range of specialties on which prepare specialists in Ivano-Frankivsk, Lviv, Ternopil, Chernivtsi medical school and the medical faculty of Chernivtsi University. It is proved that the development of the training content of other branches of higher professional education of the Western region of Ukraine has not become the subject of special historical and educational research, but some progress in this direction achieved by the efforts of the representatives of the relevant branches of knowledge. At the same time most thoroughly in the historical-pedagogical studios of the Western lands study of the development of the theory and practice of pedagogical education. Identified promising areas of historical and pedagogical research.

Key words: Western region of Ukraine, historiography, education, content of education, higher education, evolution.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Структурна перебудова економіки України ставить вимоги щодо характеру й послідовності реформування всіх рівнів національної освіти. Вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначити темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, формування інтелектуального потенціалу нації на всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства. Вона має стати могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил України.

Зміст освіти – це чітко окреслене коло знань, умінь, навичок і компетенцій, якими людина оволодіває шляхом навчання у навчальному закладі або самостійно. Він містить систему наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, культуру та практичних умінь і навичок, необхідних для життєдіяльності людини. Зміст освіти в цілому має сприяти розв'язанню генерального завдання – формуванню гармонійної, всебічно розвиненої особистості. Коли йдеться про зміст освіти, який лежить в основі професійної підготовки, то мається на увазі, що він орієнтований на формування професійної і загальної культури фахівців у широкому розумінні.

За таких умов зростають інтерес і потреба систематизації та конструктивно-критичного переосмислення нагромаджених педагогічною наукою знань з розвитку освіти, шкільництва, теорії та практики навчання і виховання. Такий системний ретроспективний погляд необхідний для з'ясування досягнень минулого, збереження й примноження напрацювань, попередження помилок і визначення перспектив поступу.

Аналіз досліджень і публікацій... Тому змісту вищої освіти має свої особливості відображення в історіографії вітчизняної педагогічної науки. В радянській літературі регіональний аспект цієї проблеми не знайшов глибокого осмислення, хоча у своїй сукупності вона дає певні аналітичні відомості з даного питання, які урізноманітнює тематична спрямованість студій. Так, з праці «Вища школа Української РСР за 50 років (1917-1967 рр.)» [2] та монографічних досліджень В. Браницького, І. Дзюбка, І. Єфіменка, В. Красникова, В. Маланчука, В. Пітова, В. Поповича, А. Новомінського виокремлюється загальна тенденція щодо узалежнення модернізації змісту у різнопрофільних вишах від чергових суспільних викликів та посилення її ідейно-політичної спрямованості задля озброєння майбутньої інтелігенції «марксистсько-ленінськими знаннями».

Найвиразніше, до прикладу, вона проявилася у розвитку вищої педагогічної освіти, де на початку 1960-х рр. завершили перехід на навчання за єдиними загальносоюзними програмами. Відтак, з переходом педінститутів, зокрема і Західного регіону України, на випуск учителів широкого профілю, спроможних викладати декілька навчальних предметів (українська мова, література і співи; фізика і загальнотехнічні предмети; математика і креслення тощо), збільшився термін навчання до п'яти років, але згодом відновили і однопрофільне чотирирічне навчання. Узагальнюючий критично-конструктивний аналіз реферованих праць показав зміни освітніх пріоритетів держави, що позначилися на спрямованості нових навчальних планів: збільшення предметів загальнопедагогічного і методичного характеру, перевантаження теоретичним матеріалом партійно-політичного змісту тощо. Останнє проявилось у посиленні пріоритетів не стільки фахових, скільки суспільних дисциплін. Наприклад, із загальної кількості годин передбачених навчальним планом історико-філологічних факультетів на 1959/1960 рр. на ці дисципліни припадало 12 % навантаження. А згідно з планами запровадженими 1962/1963 рр. на вивчення історії СРСР і УРСР відводилося 540 год., української мови і літератури – 340 год., російської мови – 674 год. [11, с. 116-118].

У дисертаційних роботах В. Боролюка [1], Р. Ростікуса [15] й інших учених про розвиток вищої освіти у західних областях УРСР в 1945-1955 та 1959-1975 рр. лише в загальних рисах з'ясовуються зміст і особливості перебудови навчальної роботи та процес удосконалення навчальних програм і планів. Водночас показано, що у закладах технічного, інженерно-економічного, сільськогосподарського, медичного, інших профілів зміни у планах підготовки фахівців зумовлювалися необхідністю поєднання теоретичного навчання та практичної підготовки майбутніх фахівців. У розрізі реалізації цього стратегічного завдання та змін у термінах підготовки студентів розкриваються заходи з удосконалення лекційних курсів, практично-лабораторних занять, дипломних робіт, виробничої практики тощо.

У сучасній історико-педагогічній науці розвиток змісту освіти у вищій школі Західного регіону України розглядається у всеукраїнському контексті та як окрема проблема. Автори одностаїні у тому, що за радянського періоду велися постійні пошуки шляхів удосконалення освітнього процесу через запровадження нових навчальних планів, які забезпечували формування ідейності в душі соціалістичних ідеалів та практичну підготовку майбутніх фахівців, спрямовували на збільшення годин у навчальних планах для гуманітарних дисциплін і виробничої практики. Осмислення поступу вищої освіти за доби державної незалежності набуває дискусійного характеру.

Серед різних галузей вищої професійної освіти найкраще досліджена еволюція змісту медичної освіти на західноукраїнських землях у другій половині XVIII-XX ст. Цей процес розглядається науковцями у європейському й полікультурному контекстах, через призму існування низки суперечностей, що проявлялися у збереженні релігійного, загальноосвітнього і фахово-медичного компонентів та необхідності модернізації консервативних навчальних програм на основі використання нових відкриттів медичної науки, покращення профільної підготовки, підвищення морально-етичних вимог до майбутніх фахівців. Ці суперечності розв'язувалися шляхом оновлення змісту освіти на основі новітніх наукових відкриттів.

Зокрема Л. Клос виявила низку особливостей у розвитку змісту фахової підготовки медичних працівників нижчого та середнього рівнів на західноукраїнських землях у другій половині XVIII – 30-х рр. XX ст. Вони полягають у їхній професійній диференціації (поява одних спеціальностей та зникнення інших); кардинальних змінах у підготовці акушерок (від оволодіння простими навичками до навчання у спеціальних закладах); розширенні змісту фахової підготовки на основі введення нових спеціальних дисциплін, запровадженні такого обов'язкового компоненту, як виробнича (акушерська) практика, розширенні змісту освіти акушерок та медичних сестер через організацію курсів підвищення кваліфікації. На прикладі медичних факультетів львівських державного і приватного університетів дослідниця визначила тенденції розвитку дидактичної системи вищої медичної освіти в регіоні, що проявилися у збільшенні термінів навчання, розширенні кількості фахових предметів, залученні до викладання іноземців [10].

Розглядаючи еволюцію організації та змісту навчально-виховного процесу у закладах вищої медичної освіти західних областей України в 40-90-х рр. XX ст., позитивно оцінено зростання тривалості навчання майбутніх лікарів (з п'яти до шести років), що дозволило збільшити кількість годин на опанування базових і клінічних дисциплін (до майже 70 % від загальної кількості), самостійну підготовку і виробничу практику. Автор представила динаміку розширення спектру спеціальностей, за якими готувалися фахівці у Івано-Франківському, Львівському, Тернопільському, Чернівецькому медінститутах й медичному факультеті Чернівецького університету, проаналізувала зміст запроваджених у них в 1944, 1951, 1987, 1996 рр. навчальних планів базових і клінічних дисциплін, що позитивно позначалося на рівні підготовки майбутніх лікарів. Цьому сприяло запровадження нових форм практичної підготовки (чергування у відділеннях лікарень в якості молодшого персоналу; літня 2-6 тижнева виробнича практика тощо) та обов'язкова (з 1972 р.) післядипломна підготовка у лікувально-профілактичних закладах.

Розвиток змісту навчання інших галузей вищої професійної освіти Західного регіону України ще не став предметом спеціальних історико-педагогічних досліджень, але певні зрушення у цьому напрямі досягнуто зусиллями представників відповідних галузей знань. Так, при висвітленні розвитку історичної освіти, не зважаючи на схожу постановку проблеми, науковці використовують різні підходи до її аналізу, що, як правило, висвітлюється в одному ключі із поступом історичної науки. Наприклад, вивчаючи розвиток історичної освіти та науки на Закарпатті наприкінці XVIII – першій половині XX ст. Д. Данилюк [4] зосередився на аналізі викладання історії в системі шкільної освіти (початкова школа, гімназія, духовні й учительські семінарії) та з'ясуванні її ролі у поширенні історичних знань в краї. При цьому, автор змістив увагу на характер самих історичних знань, тоді як зміст викладання історії розглядає доволі поверхово.

Різноманітні праці реконструюють еволюцію навчального процесу на історичних факультетах Львівського і Чернівецького університетів за радянського та сучасного періодів: реформування кафедр, зміни у змісті викладання, організація науково-дослідної роботи студентів; поглиблення спеціалізації за певними напрямками тощо. Такі профільні історичні студії залишають простір для осмислення цієї проблематики з позицій педагогічної науки, що має поглибити уявлення про змістовно-дидактичні аспекти цієї діяльності.

Означені характеристики стосуються і регіональних студій про розвиток математичної освіти. Показовою у цьому відношенні є докторська дисертація І. Житарюка про її становлення у XIX-XXI ст. на Буковині і Північній Бесарабії [5]. Автор доволі фрагментарно, поверхово відстежує еволюцію змісту викладання математичних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах за вказаних періодів, при цьому лише констатує зміни, що відбувалися у їхніх навчальних планах і програмах, але не конкретизує цей процес модернізації. Між тим, усі реферовані праці заслуговують на окремий історіографічний аналіз, адже вони на регіональному рівні увиразнюють як здобутки, так і прогалини у вивченні змісту викладання різних дисциплін та спрямовують на удосконалення роботи в цьому напрямі.

Найбільш ґрунтовно у історико-педагогічних студіях західноукраїнських земель науці досліджено розвиток теорії і практики педагогічної освіти. Однак у радянській історіографії регіональний аспект її розвитку у XIX – 30-х рр. XX ст. майже не вивчався, а поступ цієї галузі за доби соціалістичних перетворень у регіоні розглядався через призму реалізації ідеологічних

завдань формування учительських кадрів. З таких позицій згадаємо маловідомий в історіографії збірник праць для самоосвіти вчителів регіону «Радянська школа та організація її роботи» [14]. Сучасна вітчизняна історіографія представила чималий доробок про розвиток змісту педагогічної освіти на західноукраїнських землях. Він головним чином стосується їх окремих регіонів, тож у такому ракурсі здійснюємо його аналіз, увиразнюючи загальні та особливі тенденції досліджень.

Глибокий аналіз розвитку теорії і практики педагогічної освіти в Галичині за міжвоєнного періоду здійснила Т. Завгородня у низці монографічних праць [6-8]. З'ясовуючи вдосконалення змісту освіти в закладах підготовки вчителів для українських народних шкіл, вчена розкрила еволюцію навчальних планів і наукові засади розробки навчальних програм, а також окреслила шляхи досягнення єдності теоретичної підготовки вчителя та шкільної практики. Важливе теоретико-методологічне значення для осмислення історичної ретроспективи педагогічної освіти в Україні мають сформульовані нею висновки про системний вплив на професійну підготовку учительських кадрів новітніх досягнень європейської психолого-педагогічної науки та зорієнтованість такої роботи на реалізацію мети національної школи, що знаходило вияв в оновленні змісту навчально-виховного процесу й активізації його діяльнісного компоненту, призвело до появи нових навчальних планів і дисциплін. Показано, що при розробці програм і тематичних планів з різних предметів для українських приватних педагогічних закладів особлива увага зверталася на насичення їх змісту українознавчим матеріалом та посилення компонентів, що забезпечували національне і громадянське виховання майбутніх учителів.

Еволюцію змісту підготовки та підвищення кваліфікації вчителів народних і середніх шкіл Буковини у XIX – на початку XX ст. відображає сукупний доробок О. Пенішкевич [12], Л. Кобилянської [9], І. Петрюк [13] та інших науковців регіону. Зважаючи на характер освітніх реалій, вони демонструють схожі підходи до вивчення цієї проблеми із дослідниками педагогічної освіти в Галичині. При цьому буковинськими науковцями показані спільні та особливі риси підготовки педагогів для початкових і середніх шкіл. Зокрема для роботи в середніх навчальних закладах учителі проходили теоретичну (загальнонаукову, профільну, педагогічну) та практичну підготовку, що передбачала оволодіння навичками викладацької діяльності під час річного стажування в школі. Репрезентація у монографічних і дисертаційних працях текстів навчальних планів та їх усебічний аналіз дозволяє детально відстежувати модернізацію змісту педагогічної освіти відповідно до чергових суспільних викликів. Детально висвітлена проблема підготовки педагогічних кадрів вищої кваліфікації у Чернівецькому університеті, тоді як така ж діяльність у Львівському університеті ще не представлена у системному вигляді.

Розвиток змісту педагогічної освіти на Волині за дорадянського періоду лише фрагментарно відображений у працях про різні ланки системи освіти краю у XIX – 30-х рр. XX ст. Їхній доробок має виразну історичну спрямованість, тож дидактико-методичний компонент підготовки учительських кадрів розроблено слабше. Водночас, порівняно зі студіями галицьких і буковинських науковців, в них глибше розкривається іноетнічний аспект розвитку педагогічної освіти у вигляді функціонування польських і єврейських навчальних закладів відповідного спрямування, педагогічної майстерності іноземців. У цілому ж інонаціональна педагогічна освіта на західноукраїнських землях досліджена слабо.

Еволюція змісту педагогічної освіти на Закарпатті наприкінці XIX – XX ст. представлено переважно у статейних публікаціях. Дослідники доволі фрагментарно висвітлюють зміст та організацію навчання у семінаріях і педагогічних академіях. Через зосередження уваги на суспільних чинниках та персоналіях відомих педагогів, які визначали і забезпечували процес підготовки вчительських кадрів, ці студії не дають цілісного уявлення про його зміст, а відображають лише характер викладання в окремих найвідоміших закладах. Гадаємо, предметом спеціального вивчення має стати освітня діяльність педагогів з Чехії, Словаччини, Галичини, Наддніпрянщини, які у першій половині XX ст. становили значну частину викладачів семінарій, тож істотно вплинули на зміст і характер навчально-виховного процесу.

Окреслена наукова ситуація засвідчує необхідність підготовки цілісного комплексного дослідження, яке б, по-перше, ліквідувало прогалини у висвітленні розвитку змісту освіти в окремих регіонах Західної України за певних періодів, по-друге, показало спільні та особливі регіональні риси та тенденції цього процесу. Потребу розв'язання цього завдання актуалізує згадуване серійне видання «Вища педагогічна освіта і наука України: історія сьогодення та перспективи розвитку» [3]. Аналіз томів присвячених її розвитку у західних областях черговий раз засвідчив, що в сучасних комплексних історико-педагогічних працях домінує загальноісторичний підхід до висвітлення педагогічних феноменів, зокрема з проблеми підготовки майбутніх учителів та підвищення їх кваліфікації. Зосереджуючи увагу на розвитку мережі навчальних закладів, збільшенні контингенту учнів і студентів, нарощуванні матеріально-технічної бази, науковці доволі фрагментарно, поверхово (фактично як «другорядне») розкривають зміст та організацію

навчально-виховного процесу. При цьому, завдяки цілеспрямованому синтезованому аналізу наявний доробок усе таки дає загальні, у деяких випадках системні уявлення про розширення спектру навчальних дисциплін, відкритті нових спеціальностей у діючих за різних історичних періодів відповідних типів навчальних закладів та підрозділів – учительських семінарій, педагогічних ліцеїв, технікумів, інститутів, факультетів, академій; закладів та курсів з підвищення кваліфікації учителів тощо.

Найбільш повно і ґрунтовно в рамках реалізації висунених у реферованому науковому проекті завдань висвітлено процес модернізації змісту сучасної педагогічної освіти в контексті реалізації Болонських домовленостей. Однак в кожному випадку вони висвітлюються по-різному: в одному - у площині гуманізації, гуманітаризації та розвитку інформаційних технологій; у другому - через призму впровадження ступеневої системи освіти та формування світоглядних цінностей майбутнього вчителя; у третьому, домінуючому – в ключі їхнього становлення у модернізованому соціокультурному просторі та інноваційного характеру розвитку педагогічної освіти. У таких ракурсах вчені продукують потужний масив плідних ідей, оригінальних моделей та концепцій щодо наповнення змісту освітнього процесу апробованими навчальними дисциплінами, практичними й теоретичними курсами тощо, які, за їхньою думкою, відповідають черговим викликам, що стоять перед вітчизняною педагогікою та здатні забезпечити її органічну адаптацію у європейському науково-освітньому просторі.

Висновки... Таким чином, вітчизняна історико-педагогічна наука другої половини ХХ – початку ХХІ ст. істотно просунулася у вивченні теоретичних основ змісту освіти на західноукраїнських землях. При цьому, залишаються істотні відмінності у рівні дослідження змісту навчання окремих структурних компонентів системи освіти, у різних регіонах і за певних періодів.

Перспективами подальших історико-педагогічних досліджень розвитку освіти у Західному регіоні України, визначено: науково-теоретична розробка проблем класифікації джерел та методології історіографії педагогічної науки; проведення комплексного порівняльного дослідження історії розвитку професійної освіти на Буковині, Волині, у Галичині, Закарпатті за дорадянського періоду, а також виявлення спільних та особливих рис цього процесу у Східній Україні; окремим напрямом розвитку історико-педагогічних досліджень повинні стати поліетнічні освітні системи тощо.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Боролук В.К. Развитие высшего образования в Украинской ССР в условиях развитого социализма (на материалах западных областей УССР, 1959-1975 гг.): дис... канд. ист. наук: 07.00.02 / В.К.Боролук. – К., 1980. – 218 с. / Boroljuk V.K. Razvitie vysshego obrazovaniya v Ukrainской SSR v usloviyah razvitogo socializma (na materialah zapadnykh oblastej USSR, 1959-1975 gg.): (Development of Higher Education in Ukrainian SSR under the Conditions of developed socialism) dis... kand. ist. nauk: 07.00.02 / V.K.Boroljuk. – K., 1980. – 218 p. [in Russian]
2. Вища школа Української РСР за 50 років (1917-1967 рр.): в 2 ч. / відп. ред. В.Пітов. – К.: Вид. Київського ун-ту, 1968. – Ч. 2. – 540 с. / Vyshcha shkola Ukrainской RSR za 50 rokiv (1917-1967 rr.) (High School of Ukrainian SSR for 50 years (1917–1967): v 2 ch. / vidp. red. V.Pitov. K.: Vyd. Kyivskoho un-tu, 1968. Ch. 2. – 540 p. [in Ukrainian]
3. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Волинська область / Ред. рада вид.: В.Г.Кремень (голова) [та ін.]: редкол. тому: І.Я.Коцан та ін. - К.: Знання України, 2009. – 415 с.; Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Івано-Франківська область / Ред. рада вид.В.Г.Кремінь та ін. редкол. тому: Б.К.Остафійчук (гол.), В.І.Кононенко (відп. ред.) та ін. – К.: Знання України, 2010. – 335 с.; Вища педагогічна освіта і наука України: історія сьогодення та перспективи розвитку. Львівська область / Ред. рада вид.: В.Г.Кремень (голова) [та ін.]: редкол. тому: Н. Скотна (гол.) та ін. – К.: Знання України, 2012. - 267 с.; Вища педагогічна освіта і наука України: історія сьогодення та перспективи розвитку. Рівненська область / Ред. рада вид.: В.Г.Кремень (голова) [та ін.]: редкол. тому: Р.М.Постоловський та ін. – К.: Знання України, 2010. – 383 с.; Вища педагогічна освіта і наука України: історія сьогодення та перспективи розвитку. Тернопільська область / Ред. рада вид.: В.Г.Кремень (голова) [та ін.]: редкол. тому: В.П.Кравець та ін. – К.: Знання України, 2011. – 279 с.; Вища педагогічна освіта і наука України: історія сьогодення та перспективи розвитку. Чернівецька область / Ред. рада вид.: В.Г.Кремень (голова) [та ін.]: редкол. тому: С.В.Мельничук та ін. – К.: Знання України, 2011. – 279 с. / Vyshcha pedahohichna osvita i nauka Ukrainy: istoriia, sohodennia ta perspektyvy rozvytku. (Higher Pedagogical Education and Science of Ukraine: History, Present Time and Perspectives of Development) Volynska oblast / Red. rada vyd.: V.H.Kremen (holova) [ta in.]: redkol. tomu: I.Ya.Kotsan ta in. K.: Znannia Ukrainy, 2009. – 415 p.; Vyshcha pedahohichna osvita i nauka Ukrainy: istoriia, sohodennia ta perspektyvy rozvytku. Ivano-Frankivska oblast / Red. rada vyd.V.H.Kremin ta in. redkol. tomu: B.K.Ostafichuk (hol.), V.I.Kononenko (vidp. red.) ta in. K.: Znannia Ukrainy, 2010. 335 p.; Vyshcha pedahohichna osvita i nauka Ukrainy: istoriia sohodennia ta perspektyvy rozvytku. Lvivska oblast / Red. rada vyd.: V.H.Kremen (holova) [ta in.]: redkol. tomu: N. Skotna (hol.) ta in. K.: Znannia Ukrainy, 2012. 267 p.; Vyshcha pedahohichna osvita i nauka Ukrainy: istoriia sohodennia ta perspektyvy rozvytku. Rivnenska oblast / Red. rada vyd.: V.H.Kremen (holova) [ta in.]: redkol. tomu: R.M.Postolovskyi ta in. K.: Znannia Ukrainy, 2010. 383 p.; Vyshcha pedahohichna osvita i nauka Ukrainy: istoriia sohodennia ta perspektyvy

rozvytku. Ternopil'ska oblast / Red. rada vyd.: V.H.Kremen (holova) [ta in.]: redkol. tomu: V.P.Kravets ta in. K. : Znannia Ukrainy, 2011. – 279 p.; Vyshcha pedahohichna osvita i nauka Ukrainy: istoriia sohodennia ta perspektyvy rozvytku. Chernivetska oblast / Red. rada vyd.: V.H.Kremen (holova) [ta in.]: redkol. tomu: S.V.Melnychuk ta in. K. : Znannia Ukrainy, 2011. 279 p. [in Ukrainian]

4. Данилюк Д. Д. Розвиток історичної науки в Закарпатті (з кінця XVIII – до середини XX ст.): дис... доктора іст. наук: 07.00.02 / Д. Д. Данилюк. – Ужгород, 1994. – 401 с. / Danyliuk D. D. Rozvytok istorychnoi nauky v Zakarpatti (z kintsia KhVIII – do seredy ny XX st.) (Development of Historical Science in Zakarpattia Region (since the End of XVIII – to the mid XX Century): dys... doktora ist. nauk: 07.00.02 / D. D. Danyliuk. – Uzhhorod, 1994. – 401 p. [in Ukrainian]

5. Житарюк І.В. Математична освіта і наука Буковини та Північної Бессарабії у міжвоєнний період (1918-1940 рр.): монографія / Іван Васильович Житарюк. – Чернівці: Прут, 2010. – 392 с. / Zhytariuk I.V. Matematychna osvita i nauka Bukovyny ta Pivnichnoi Besarabii u mizhvoiennyi period (1918-1940 rr.) (Mathematical Education and Science of Bukovyna and Northern Besarabia Region during the Post War Period (1918-1940): monohrafiia / Ivan Vasylovych Zhytariuk. Chernivtsi: Prut, 2010. 392 p. [in Ukrainian]

6. Завгородня Т. Дидактична думка в Галичині (1919-1939 роки) / Т. Завгородня. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 167 с. / Zavhorodnia T. Dydaktychna dumka v Halychyni (1919-1939 roky) (Didactic Thought in Halychyna Region (1919-1939)/ T. Zavhorodnia. – Ivano-Frankivsk: Plai, 1998. – 167 p. [in Ukrainian]

7. Завгородня Т. Підготовка вчителів для української народної школи в Галичині (1919-1939 рр.) / Т.Завгородня. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 135 с. / Zavhorodnia T. Pidhotovka vchyteliv dlia ukrainskoi narodnoi shkoly v Halychyni (1919-1939 rr.) (Preparation of Teachers for Ukrainian Folk School in Halychyna Region (1919-1939) / T. Zavhorodnia. Ivano-Frankivsk: Plai, 1999. – 135 p. [in Ukrainian]

8. Завгородня Т. Теорія і практика навчання в Галичині (1919-1939 роки): монографія / Тетяна Завгородня. – Івано-Франківськ, 2007. – 392 с. / Zavhorodnia T. Teoriia i praktyka navchannia v Halychyni (1919-1939 roky) (Theory and Practice of Teaching in Halychyna Region (1919-1939): monohrafiia / Tetiana Zavhorodnia. – Ivano-Frankivsk, 2007. – 392 p. [in Ukrainian]

9. Кобылянська Л.І. Становлення і розвиток українських народних шкіл на Буковині (70-ті рр. XVIII – початок XX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Л.І. Кобылянська. – Івано-Франківськ, 1998. – 17 с. / Kobylianska L.I. Stanovlennia i rozvytok ukrainskykh narodnykh shkil na Bukovyni (70-ti rr. XVIII – pochatok XX stolittia): (Formation and Development of Ukrainian People Schools in Bukovyna Region 1770-s – Beginning of the XX Century)avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky» / L.I. Kobylianska. – Ivano-Frankivsk, 1998. – 17 p. [in Ukrainian]

10. Клос Л. Розвиток медичної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XVIII – 30-ті роки XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. Клос. – К., 2002. – 20 с. / Klos L. Rozvytok medychnoi osvity na zakhidnoukrainskykh zemliakh (druga polovyna XVIII – 30-ti roky XX st.) (Development of Medical Education in Western Ukrainian Lands (Second Half of the XVII – 1930-s): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity» / L. Klos. – K., 2002. – 20 p. [in Ukrainian]

11. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985) / В.К.Майборода. – К. : Либідь, 1992. – 196 с. – Maiboroda V.K. Vyshcha pedahohichna osvita v Ukraini: istoriia, dosvid, uroky (1917-1985) / (Higher Pedagogical School in Ukraine: History, Experience, Lessons (1917–1985)V.K.Maiboroda. K. : Lybid, 1992. 196 p. [in Ukrainian]

12. Пенішкевич О. Підвищення кваліфікації підготовки кадрів на Буковині в кінці XIX – на початку XX століття // О.Пенішкевич // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: зб. наук. пр. – Вип. 122: Педагогіка і психологія. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 111–120. / Penishkevych O. Pidvyshchennia kvalifikatsii pidhotovky kadriv na Bukovyni v kints'i XIX – na pochatku XX stolittia (Rise of Qualification of Personnel Preparation in Bukovyna Region in the End of XIX – Beginning of the XX Century)// O.Penishkevych // Naukovyi visnyk Chernivetskoho un-tu: zb. nauk. pr. Vyp. 122: Pedahohika i psykholohiia. Chernivtsi: Ruta, 2005. pp. 111–120. [in Ukrainian]

13. Петрюк І.М. Становлення і розвиток загальної середньої освіти на Буковині (кінець XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. Петрюк. – Івано-Франківськ, 1998. – 17 с. / Petriuk I.M. Stanovlennia i rozvytok zahalnoi serednoi osvity na Bukovyni (kinets KhVIII – pochatok XX st.) (Formation and Development of General Secondary Education in Bukovyna Region (End of the XVIII – Beginning of the XX Century): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky» / I. Petriuk. – Ivano-Frankivsk, 1998. – 17 p. [in Ukrainian]

14. Радянська школа та організація її роботи / за ред. проф. С.Чавдарова. - К., Львів: Радян. школа, 1946. - 96 с. / Radianska shkola ta orhanizatsiia yii roboty (Soviet School and Organization of its Work) / za red. prof. S.Chavdarova. K., Lviv: Radian. shkola, 1946. 96 p. [in Ukrainian]

15. Ростікус Р.П. Розвиток і зміцнення вищої школи в західних областях України в післявоєнний період (1945-1955): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Р. П. Ростікус. – К., 1961. – 15 с. / Rostykus R.P. Rozvytok i zmitsnennia vyshchoi shkoly v zakhidnykh oblastiakh Ukrainy v pislavoiennyi period (1945-1955) (Development and Strengthening of higher School in Western Regions of Ukraine in the Post-War Period (1945-1955): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy» / R. P. Rostykus. – K., 1961. 15 p. [in Ukrainian]

Дата надходження статті: «29» жовтня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «10» листопада 2015 р.

Рецензенти:

Котик Т. – доктор педагогічних наук, професор
Вихрущ А. – доктор педагогічних наук, професор

Завгородня Тетяна – завідувач кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», доктор педагогічних наук, професор, e-mail: king_feodor@rambler.ru

Zavhorodnia Tetiana – head of the department of pedagogy named after Bohdan Stuparyk SHEE «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», doctor of pedagogics, professor, e-mail: king_feodor@rambler.ru

Стражнікова Інна – доцент кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кандидат педагогічних наук, доцент, e-mail: zavina@email.ua

Strazhnikova Inna – assistant professor of the department of pedagogy named after Bohdan Stuparyk SHEE «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», candidate of pedagogics, assistant professor, e-mail: zavina@email.ua

УДК 373.21: 316.614

ТЕТЯНА ЗАХАРОВА,

аспірантка

(Україна, Харків, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди)

TETIANA ZAKHAROVA,

postgraduate student

(Ukraine, Kharkiv, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University)

Педагогічний аналіз умов соціалізації дитини дошкільного віку

Pedagogical Analysis of Conditions of Preschool Children Socialization

У статті представлено теоретичний аналіз та педагогічне обґрунтування умов соціалізації дитини дошкільного віку. Представлено та розкрито зміст понять «виховання», «соціалізація» та «соціальне виховання» дошкільника. Розглянуто особливості умов та шляхи соціального розвитку дитини, проаналізовано роль інститутів соціалізації – сім'я, дошкільний навчальний заклад – в ефективності засвоєння індивідом соціальних норм, правил поведінки та цінностей суспільства. Висвітлено окремі аспекти факторів, які впливають на рівень соціальної компетентності на етапі дошкільного дитинства.

У науковій розвідці зосереджено увагу на погляди інших науковців сучасної педагогічної спадщини, зокрема, аспект соціального досвіду дитини з позиції Т. Поніманської, умови процесу соціалізації дошкільника за даними О. Майер та О. Давидова. На основі теоретичного узагальнення зроблено висновок щодо умов повноцінної і успішної соціалізації дитини, наведено рекомендації в межах побудови змісту соціального розвитку дошкільника.

Ключові слова: *соціалізація, виховання, соціальне виховання, дитина дошкільного віку, соціальний розвиток дитини, інститути соціалізації, умови соціалізації.*

The article contains theoretical analysis and pedagogical justification of pre-school children socialization conditions. The author explores and defines the notions «education», «socialization» and «social education» of a preschooler. The article also considers the conditions and ways of a child's social development, analyses the role of socialization institutions – a family and a pre-school educational institution – in acquiring social norms, behavior rules and social values. Some specific factors that influence the level of social competency at a preschool stage are being highlighted.

The role of the environment in the process of a child's development can be understood through the specificity of personal perception of the reality and with account of an individual's objective social development experience. The same life circumstance can influence the children's development differently depending on how the child experiences this circumstance.

The research concentrates on the views of other scientists in the field of modern pedagogy. T. Ponimanska highlights the necessity to enrich a child's social experience using the following skills: to familiarize with and be confident among the people about; to understand the emotional-behavioral factors; to choose the styles of communication and behavior with account of the social situation.

According to O. Mayer and O. Davydova, the process of a preschooler's socialization is fully realized